

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до дипломного проекту (роботи)
магістр
(освітній ступінь)

на тему

**“СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З ПОПЕРЕДЖЕННЯ
СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА”**

Виконав:
здобувач вищої освіти II курсу,
групи м22СР
галузі знань 23 Соціальна робота
спеціальності 231 Соціальна робота

ШЕНДЛЕР Максим Олександрович

Науковий керівник:
к. пед. н., ст. викладач **Анастасія ПОПОВА**

Рецензент:
к. пед. н., доц. **Анастасія ТУРГЕНЄВА**

2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	с. 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА	с. 7
1.1 Соціальне сирітство як суспільне явище: історично-правовий аспект . .	с. 7
1.2 Соціально-профілактична робота з попередження соціального сирітства с. .	24
1.3 Формування усвідомленого материнства серед дівчат та жінок як форма соціально-профілактичної роботи з попередження соціального сирітства . . .	с. 34
Висновки до першого розділу	с. 44
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА	с. 47
2.1 Визначення рівня сформованості усвідомленого материнства у жінок, що перебувають в соціальному центрі матері та дитини	с. 47
2.2 Впровадження програми з формування усвідомленого материнства у жінок, що перебувають в соціальному центрі матері та дитини	с. 57
2.3 Методичні рекомендації з формування усвідомленого материнства у жінок, які перебувають в Центрі матері та дитини	с. 64
Висновки до другого розділу	с. 67
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	с. 68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	с. 70
ДОДАТКИ	с. 76

ВСТУП

Сьогодні у суспільстві відбувається неоднозначні та складні процеси, що пов'язані з загостренням певних протиріч між життєвими установками різних поколінь, категорій населення, різне зниження рівня життя більшої частини населення, ослаблення морально-етичних мотивацій у соціумі.

За часів отримання Україною незалежності виникло збільшення та поглиблення кількості соціальних проблем. Кризисний стан суспільства призвів до пониження рівня морально-етнічного та матеріального положення сім'ї в суспільстві. Падіння соціальних зв'язків, відділення дітей від батьків, зростання народжуваності дітей з патологіями, економічна нестабільність тощо – все це призводить до розповсюдження такого явища як соціальне сирітство. Це визначає кризу інституту сім'ї, її нездатність протистояти політичним та соціально-економічним перетворенням.

За останні десятиріччя соціальне сирітство розглядається в контексті кризи сім'ї, розповсюдження асоціальних явищ, батьківства та дитинства, міграції населення тощо.

Поява такого явища як соціальне сирітство обумовлене зростанням кризисних явищ в суспільстві, посиленням соціально-економічної напруги, конфліктами у взаєминах між суспільними та державними інститутами, що пов'язано з відсутністю певних державних інструментів впливу щодо подолання явища соціального сирітства.

Важливу роль у визначенні проблем соціального сирітства відіграють дослідження бідності сім'ї, соціально-економічного та демографічного положення українських сімей, демографічної поведінки, забезпечення доступу різних категорій дітей та послуг соціальної сфери та системи соціального

захисту, образу життя, проблем всиновлення, системи цінностей та положення молоді в Україні.

Швидкість зростання соціального сирітства потребує досконалого та своєчасного аналізу складності, сукупності та глибини наслідків прояву цього явища в його різноманітних формах на українське суспільство.

За статистичним даними Запорізького обласного Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у Запорізькій області за 2019 рік налічувалися наступні категорії сімей, які можна віднести до “групи ризику” появи соціального сирітства.

Сімей, в яких батьки ухилялися від виконання батьківських обов'язків – 1121. Серед сімей, де є місце асоціальним явищами, визначаємо такі статистичні дані: 321 сім'ї, де є члени з алкогольною чи наркотичною залежністю; 346 – сім'ї, члени яких перебували чи перебувають у конфлікті з законом; 653 – сім'ї, між членами яких складаються конфліктні стосунки; 427 – де, є постраждалі від жорстокого поводження та насильства у сім'ї. Статистичні дані стосовно материнства та батьківства не менші: 163 – матері, які мали намір відмовитися від новонародженої дитини.; 1829 – одинокі мати/батько; 21 – неповнолітні одинокі матері; 62 – неповнолітні вагітні.

Молодь є основним джерелом покращення кількісного та якісного показників населення, та крім того, є основним ресурсом виховання майбутніх громадян. Тому дуже важливо формувати у них вірні, адекватні уявлення про своє здоров'я, створення сім'ї, народження дітей, методи та прийоми виховання, з умовою створювати та підтримувати здоровий психологічний клімат у сім'ї.

Проблема соціального сирітства розглядяться багатьма науковцями: визначення значення поняття “соціальне сирітство” та явищ, які з ним

пов'язані (А. Капської, В. Оржеховської, Є. Холостова, І. Беха, І. Іванової, І. Миговича, І. Пінчук, Л. Волинець, М. Лукашевича, Н. Комарової, О. Панов, С. Толстоухова, С. Чернета); особливості та аспекти здійснення соціально-педагогічної роботи з дітьми, батьки яких поїхали працювати за кордон (В. Андрєєнкової, В. Пігіди, І. Зверєвої, Т. Веретено, Т. Дорошок, М. Євсюкової); причини збільшення кількості соціальних сиріт та соціальних наслідків (А. Ліханова, А. Нечаєвої, Б. Кобзаря, В. Яковенка, Є. Рибінського, Н. Міщенко, С. Воскобойнікової).

Особливо актуальним аспектом соціального сирітства сьогодні є питання щодо попередження соціального сирітства, що і зумовлює вибір теми нашого дослідження: **“Соціально-профілактична робота з попередження соціального сирітства”**.

Об'єкт дослідження: соціальне сирітства.

Предмет дослідження: соціально-профілактична робота з попередження соціального сирітства.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати засади соціально-профілактичної роботи з попередження соціального сирітства та експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічної програми з формування усвідомленого материнства серед жінок.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття “соціальне сирітство” та його аспектів.
2. Визначити зміст, форми та методи соціально-профілактичної роботи з попередження соціального сирітства.
3. Розкрити процес формування усвідомленого материнства як форми соціально-профілактичної роботи з попередження соціального сирітства.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність впровадження соціально-педагогічної програми з формування усвідомленого материнства серед жінок.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз наукової літератури, систематизація, типологізація, узагальнення);
- емпіричні (анкетування, опитування, тестування, проєктивні методики);
- методи математичної статистики.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 50 найменувань та додатків. Загальний обсяг роботи становить 130 сторінок, із них основного тексту – 75.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дослідження щодо соціально-профілактичної роботи з попередження соціального сирітства ми можемо констатувати, що мета та завдання виконані, що дає підстави зробити наступні висновки.

1. На основі аналізу літератури нами було визначено основні теоретичні засади соціально-профілактичної роботи щодо попередження соціального сирітства. Визначено поняття “соціальне сирітство” та категорії дітей, що відносяться до соціальних сиріт; охарактеризовано основні причини соціального сирітства в Україні (зниження моральних установок родини, стабільності шлюбу, педагогічна занедбаність у сім’ї, збільшення позашлюбної народжуваності, алкоголізм та наркоманія, девіантна поведінка, огріхи у системі освіти та виховання, недостатньо розвинуті служби допомоги дітям та захисту їх прав, експлуатація дітей, недосконалість у соціальній політиці держави тощо).

Визначено законодавчу та нормативно-правову базу щодо профілактики соціального сирітства та захисту дитинства: нормативні акти у галузі захисту прав дітей, нормативні акти у сфері соціальної підтримки та соціального захисту сімей з дітьми, нормативні акти, які регламентують процедуру виявлення дітей, що залишилися без батьківського піклування та нормативні акти, які стосуються роботи закладів соціального захисту й обслуговування..

2. Охарактеризовано соціально-профілактичну роботу щодо попередження соціального сирітства. Проаналізовано основні компоненти попередження соціального сирітства: цільовий, об’єкт-суб’єктний, змістовий, технологічний, екологічний та ресурсний.

Визначено групи методів щодо попередження соціального сирітства: педагогічні (методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання діяльності, методи самовиховання), психологічні (методи психодіагностики, звільнення особистості від психологічного напруження та пошуку ресурсів, психотерапевтичні), соціологічні

(спостереження, бібліографічний метод, опитування) та соціально-педагогічні (метод вуличної роботи, методи роботи громаді, “рівний-рівному”, патронат, тренінг, медіація).

3. Розкрито процес формування усвідомленого материнства як форми соціально-профілактичної роботи з попередження соціального сирітства.

Проаналізовано поняття материнства, його основні компоненти (потребово-емоційний, операційний, ціннісно-змістовий), складові (ціннісні орієнтації, установки та очікування, відносини, почуття, позиції та відповідальність) та напрямки (загальносоціальний, моральний, психологічний, правовий, господарсько-економічний, естетичний).

Визначено соціально-педагогічні умови формування усвідомленого материнства: ефективна взаємодія між фахівцями різних державних та недержавних організацій, медичних та соціальних установ; урахування специфіки організації навчання дівчат та жінок як дорослої категорії; співвідношення змісту програми з формування усвідомленого материнства до тих змістових та структурних характеристик відповідального ставлення до материнства які формуються; використання інтерактивних методів та форм у процесі формування відповідального ставлення до материнства.

4. Нами була проведена діагностична робота спрямована на виявлення рівня сформованості усвідомленого материнства у жінок, що перебувають у соціальному центрі матері та дитини, результати якої показали, що більшість жінок мають низький рівень сформованості навичок материнства.

Проаналізувавши дані, отриманні на констатуючому експерименті нами було розроблено соціально-педагогічну програму з формування усвідомленого материнства у жінок, що перебувають в центрі матері та дитини., метою якої є формування усвідомленого материнства у жінок, що перебувають в центра матері та дитини; відповідального ставлення до свого здоров'я та життя.

Нами були розроблені методичні рекомендації щодо формування усвідомленого материнства у жінок, які перебувають в соціальному центрі матері та дитини та впровадження розробленої нами соціально-педагогічної програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аннінкова В. Вирішення проблем соціального сирітства. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 76-79.
2. Безпалько О. Сучасні практики профілактичної роботи в соціальних центрах матері та дитини. *Освіта та педагогічна наука*, 2016. Вип. № 1. С. 46-54.
3. Борисова Ю. Локус контролю в системі особистісних характеристик жінок-матерів, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Молодий вчений*. Соціологічні науки, 2017. Вип. № 4. С. 94-97.
4. Буніна Л. М. Усвідомлене батьківство як соціально-педагогічне явище. *Вісник Луганського держ. пед. університету ім. Тараса Шевченка: Педагогічні науки*, 2003. № 7. С. 18-20.
5. Васюріна А., Чегренець Н. Світоглядні аспекти проблеми соціального сирітства. *Світогляд. Філософія. Релігія*. Зб. наук. праць Сумського державного університету, 2017. Вип. 12. С. 134-144.
6. Веренька А. Роль та значення профілактики соціального сирітства. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 79-81.
7. Вязнікова О. В. Формування навичок усвідомленого батьківства у старшокласників. *Психологічна газета*, 2006. № 16. С. 13-16.
8. Гончаренко О., Ржевський Г. Профілактика раннього сирітства як соціальна робота. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 81-82.
9. Дзюбинська С. Дослідження проблеми соціального сирітства. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 33-35.
10. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аналіз. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). С. 75-85.

11. Запобігання інституалізації дітей раннього віку. Інноваційні технології соціальної роботи з профілактики відмов від новонароджених дітей / за заг. ред. І. Зверєвої, Ж. Петрочко. Київ : Століття, 2008. 224 с.

12. Кальченко Л. Міжвідомчі бар'єри в рішенні проблеми соціального сирітства та шляхи їх подолання у територіальній громаді міста. *Вісник Ужгородського університету. Сер. «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2018. Вип. № 2. С. 99-106.

13. Кальченко Л. Організаційне моделювання системи соціально-педагогічної роботи щодо превенції соціального сирітства в територіальній громаді міста. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*, 2019. Т. 2. Вип. № 16. С. 83-100.

14. Кальченко Л. Превенція соціального сирітства в умовах територіальної громади міста: концептуальні засади. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 2016. Сер. 11. С. 218-224.

15. Кальченко Л. Соціальне сирітство як суспільне явище: поняття і причини виникнення. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. Вип. № 19, 2012. С. 160-170.

16. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям / за заг. ред. І. Зверєвої, Ж. Петрочко. Київ : Видавничий Дім «КАЛИТА», 2010. 376 с.

17. Лебединська О., Ящук Л. Взаємодія територіальної громади з недержавними організаціями щодо профілактики соціального сирітства. *Ефективність державного управління*, 2015. Вип. № 15. С. 245-254.

18. Лопатченко І. Моделі профілактики та соціалізації соціальних сиріт у сучасному українському суспільстві. *Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку*, 2015. Вип. 2. С. 206-211.

19. Лук'янчук В. Система профілактики соціального сирітства в діяльності соціального працівника. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 38-40.

20. Луценко О. Г. Соціально-педагогічна робота з формування відповідального ставлення до батьківства в молодих подружжів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 116-123.

21. Лялюк Г. Соціальне сирітство як суспільне аномальне явище. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі*. Матеріали міжнарод. наук.-прак. конф. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С. 12-15.

22. Миколаєнко М. До питання реалізації національної стратегії щодо профілактики сирітства в Україні. *Соціальна профілактика сирітства*: матер. наук.-практ. семінару. Київ. 2018. С. 86-88.

23. Муляр А. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. *Соціальна профілактика сирітства*: матер. наук.-практ. семінару. Київ. 2018. С. 49-51.

24. Новіцька О. Підготовка молоді до сімейного життя як умова профілактики соціального сирітства. *Соціальна профілактика сирітства*: матер. наук.-практ. семінару. Київ. 2018. С. 88-89.

25. Новосільська Т., Денисюк О. Особливості підготовки дівчат-підлітків до усвідомленого материнства. *Молодий вчений*. Педагогічні науки, 2017. Вип. № 4. С. 409-412.

26. Овчарова Р. В. *Психологическое сопровождение родительства*. М. : Изд-во Института Психотерапии. 2003. 319 с.

27. Островська Н. О. Змістовна характеристика соціально-педагогічної технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2013. № 11. С. 167-176.

28. Павлик Н. Історико-педагогічний аналіз проблеми соціального сирітства в Україні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право, 2015. Вип. 3/4. С. 64-68.

29. Павлик, Н. П. (2002) *Соціальне сирітство в законодавчому полі України*. Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні: Зб.наук.праць /За заг.ред. доц.Сейко Н.А.. pp. 19-22.

30. Перепелюк Т., Харченко Н. Форми роботи з попередження та профілактики соціального сирітства. *Соціальна профілактика сирітства*: матер. наук.-практ. семінару. Київ. 2018. С. 89-92.

31. Пінчук А. Інноваційні методи соціальної роботи з профілактики відмов від новонароджених. *Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*. Зб. матер. III Міжнарод. наук.-практ. конф. Ніжин : Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя. 2019. С. 85-87.

32. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року : Указ Президента від 22.10.2012 р. № 609/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609/2012#Text>

33. Раєвська Я. Феномен соціального сирітства як наукова проблеми. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціальна педагогіка*. 2015. Вип. 25. С. 145-155.

34. Свіщо О. Профілактика соціального сирітства в діяльності соціального педагога. *Соціальна профілактика сирітства*: матер. наук.-практ. семінару. Київ. 2018. С. 57-59.

35. Словарь по социальной педагогике. М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 368 с.

36. Сопівник І. Формування сімейних цінностей та батьківської відповідальності – основа первинної профілактики соціального сирітства. *Соціальна профілактика сирітства*: матер. наук.-практ. семінару. Київ. 2018. С. 7-9.

37. Соціальна робота з жінками / уклад. А. Войтовська, О. Кравченко. Умань : Візаві, 2018. 229 с.

38. Суходольська А. Соціальне сирітство: історичні аспекти та сутність поняття. *Вісник Житомирського державного технічного університету. Сер. Економічні науки*, 2015. Вип. № 2. С. 190-196.

39. Тверезовська Н. Політика держави з соціального сирітства. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 9-12.

40. Типове положення про соціальний центр матері та дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2017 р. № 741 URL:

41. Товстуха О. *Особливості соціально-педагогічної профілактики соціального сирітства в умовах загальноосвітнього закладу: навч.-метод. посіб.* Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка». 2018. 230 с.

42. Тонха Т. Проблема сирітства в Україні. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 59-61.

43. Федюшкіна К. Соціально-педагогічна підтримка формування усвідомленого ставлення до батьківства в умовах професійно-технічних навчальних закладів. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі*. Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С. 83-86.

44. Хохлов П. Причини та наслідки соціального сирітства в сучасному українському суспільстві. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 61-64.

45. Чернописька Х. Концептуалізація понять «соціальне сирітство» та «соціальні сироти» в науковому дискурсі. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*, 2015. Вип. 3/4. С. 84-89.

46. Шиделко А. Сирітство в Україні: психологічні особливості біологічних і соціальних дітей-сиріт. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2018. С. 165-173.

47. Шолудько Н. Аналіз витоків та чинників соціального сирітства. *Соціальна профілактика сирітства: матер. наук.-практ. семінару*. Київ. 2018. С. 64-67.

48. Юсан О., Акімова О. Засади державного управління в сфері запобігання соціальному сирітству в Україні у контексті деінституалізації. *Сучасні тенденції розвитку науки*, 2018. С. 115-117.

49. Яковлева В. Подолання наслідків соціального сирітства як показник безпеки життєдіяльності суспільства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2011. Вип. 6. С. 205-213.

50. Яшук Л. Роль та місце інституту територіальної самоорганізації населення у профілактиці соціального сирітства. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, 2016. Вип. № 1. С. 54-57.